

PRESENTACIÓ EN XÀTIVA DEL CATÀLEG DE LA MOSTRA “ORLAND FURIÓS.
ESCENES VALENCIANES”

CONVERSA AL VOLTANT DEL LLIBRE

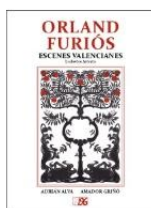
ORLAND FURIÓS
Escenes valencianes

**ALFRED
BOLUDA
PERUCHO**
Regidor de Cultura

**AMADOR
GRIÑO
ANDRÉS**
Autor

**MARIANO
GONZÁLEZ
BALDOVÍ**
*Historiador de l'art i
acadèmic de Sant Carles*

**PAU
ÀLVAREZ
LÓPEZ**
Edicions 96

7 d'octubre
19.00 h
Sala de conferències
Casa de Cultura
XÀTIVA

Mariano González Baldoví
7 d'octubre de 2026

Paraules de presentació del llibre d'Amador Grinyó, que és el catàleg de la mostra celebrada durant la Pasqua passada en el MUVIM de Valencia, centrada en uns passatges de la famosa obra de Ludovico Ariosto, que l'autor italià va voler que es produïren en la nostra terra, i en la nostra ciutat.

Junt a ell, Adrián Alva, jove artista canari, il·lustrador del catàleg i recreador visual de les escenes de l'aventura, ens du de la mà a través de la narració dels fets. Lluny de dentidre's en unes imatges gratuïtes o intercanviables per unes altres, formen *pendant* amb el text, fan parella, de manera que aquelles i el text ens submergeixen en un univers fastuós i carnal. Tot el qual no seria agradós als ulls sense els acurats i exquisits disseny i maquetació de Pau Álvarez.

Orland Furiós és un llarguíssim poema cavalleresc, protagonitzat per un personatge hereu d'epopeies antigues, en el que Ariosto es va fixar per alterar i teixir fantàstiques i enrevessadíssimes aventures, adobades amb intervencions mitològiques, dracs alats, viatges a la Lluna i amenitats semblants.

En el fons, enlairar a Orland era una manera gentil i aduladora d'honorar a la casa ducal de Ferrara, pertanyent al llinatge dels Este, convençuts descendents de Ruggiero i Bradamante, personatges llegendaris de la Cançó de Roland, (Roland, Roldan i Orlando són variacions d'un mateix nom). Un detall significatiu és que, el poema de Ludovico Ariosto, està dedicat al seu mecenes, el cardenal Hipòlit d'Este, cunyat de la duquessa de Ferrara, Lucrècia de Borja, dama famosa mundialment i ben coneguda en la historiografia valenciana i en l'imaginari popular.

A partir d'un dels passatges del poema, Amador ha teixit una densa teranyina, que ens trasllada a semblances amb El Tirant lo Blanc i a la lloança de Cervantes en el Quixot, aspectes en el que es detenen poc o gens la cataracta d'estudis, els tractats, pintures i òperes que han trobat en l'Orland una font d'inspiració. De tota la complexa obra, Grinyó ha posat la lupa en les aventures amoroses i eròtiques de certs personatges, perquè, per elecció del poeta, van trindre lloc en Xàtiva. Els dos amics protagonistes es deien: Astolf i Jocund, companys d'unes peripècies carnals no molt allunyades d'algunes recollides en el Decameró i els Comtes de Canterbury. Són la personificació de la *Joie de vivre* que, esclata només els joves es veuen lliures de les convencions socials.

En resum, dos cavallers de la més alta consideració, ("principals" com es deien antigament) que, en ser traïts per les respectives esposes, pactaren una germandat per tastar quantes més dones millor. Va ser així, amb dita perspectiva, com corregueren Europa,

després el nord d'Àfrica, i des d'allí, recalaren en València. I fou en València on reflexionaren i arribaren a la conclusió de que, les moltes dones que havien conegut no eren tan diferents a les esposes de les que s'havien allunyat. En l'hostal de València conegueren a Fiameta/Flameta, personatge que va marcar el punt d'inflexió en la seua trajectòria vital. Aspecte i aventures sorprenents i gens convencionals que tractarà el comissari de la mostra.

Passe per tant a traure a la memòria, de manera diacrònica, alguns succeïts en l'escenari de l'aventura orlandesca, en la nostra ciutat, ara tan disminuïda.

És ben curiós que, el primer que van fer els dos cavallers en arribar a Xàtiva i deixar la impedimenta en l'hostal, va ser un circuit cultural, que ja a primers del XVI semblava obligat per als visitants de ciutat tan famosa. Els versos traduïts per Grinyó ho expressen així:

Els senyors se'n van a veure els carrers i els palaus,
així com els llocs públics i sagrats;
car, és costum seu cercar aquestes distraccions
a cada terra que visiten com a viatgers.

Els monuments de la ciutat i, en especial, la circumstància, excepcional en èpoques antigues, de disposar de fonts públiques, causaven admiració a viatgers i gent de lletra, alguns dels quals deixaren la lloança per escrit, com el dramaturg granadí del barroc, Mira de Amescua, el qual, en la seua millor obra teatral dita, *El esclavo del demonio*, publicada en 1612, va posar en boca del dimoni seductor una descripció de la ciutat ideal, que havia de reunir les meravelles d'unes quantes ciutats famoses:

No te ofrezco esta ciudad
que para mí está muy alta.
Ésta te ofrezco que tengo
qual si fuera imaginada:.
La grandeza de París,
De Zaragoza, las casas.
Y las calles de Florencia
con igualdad limpias y anchas.
Cielo y suelo de Madrid.
Vega y huertas de Granada.
Rica lonja de Sevilla.
De Xàtiva, fuentes claras.
Los jardines de Valencia.
Escuelas de Salamanca.

Y de Nápoles las vistas
que alegran el gusto y alma.

Com veiem, potser amb una mica d'hipèrbole, caminàvem de la mà de les més prestigioses ciutats dels dominis dels Àustria i d'altres urbs tan magnífiques com París, Florència, i més avall Lisboa i Venècia.

Ja uns anys abans que Amescua, la ciutat havia encisat a Lope de Vega, que la nomena en tres ocasions en el seu poema èpic *Jerusalén conquistada*, alabant la fama de Xàtiva pel seu poderós castell, per les aigües cristal·lines i les fonts.

Tornat arrere en el temps, Xàtiva era una ciutat de primera línia en la Corona d'Aragó. No només li concedien privilegis tots els monarques de la casa reial de Barcelona, previ pagament, sinó que sojornaven en ella dies i dies per motius polítics, militars, econòmics o de plaer. Crec que els de més edat recordaran, quan en batxiller estudiàvem Literatura, la referència a l'obra "El conde Lucanor", però no és tan conegut que el seu autor, el poderós infant don Juan Manuel, besnet de Jaume I, en 1312 es va casar en Xàtiva amb Constança d'Aragó i d'Anjou, igualment besneta de Jaume I.

En 1401, el rei Martí l'Humà va tindre temps i gust per comprar en una botiga del carrer de l'Argenteria, vaixel·la ceràmica que deien "obra de Malaca", després coneguda com de reflex daurat de Manises, la més luxosa i cara. El que vol dir que en la nostra ciutat hi havia mercaders i botiguers amb manufactures de la màxima qualitat, fins al punt de seduir al més poderós i exigent client, el rei.

I hi havia ebenistes i entalladors de gran fama: primer, els mudèjars i després, els cristians dits "fusters de lo blanc", les preciositats dels quals també van enamorar al mateix rei que va comprar en Xàtiva dos enteixinats, fent-los desmuntar de les cases on estaven, per dur-se'ls al seu palau reial de Barcelona. No podem deixar de nomenar a la saga d'entalladors Piquer, el més conegut dels quals, Ausiàs Piquer, va tallar els enteixinats renaixentistes de la nostra Casa de la Ciutat, desapareguts, i els excepcionals de la Universitat d'Oriola per encàrrec del patriarca Loaces. I així mateix, a altra saga, la dels Munyós els quals, durant setanta anys, pares, fills i nets, foren requerits, primer, per la catedral de València i després pel Palau de la Generalitat, on tallaren enteixinats daurats i esculpiren tondos i medallons.

La fama dels nostres professionals dels oficis de la construcció ultrapassava les fronteres del regne, recordem, en especial, al pare del cardenal borgià Jaume Casanova, de nom Bertomeu Casanova, nascut en Vallada, obrer de vila i livellador d'aigües, constructor de la capella de Comte d'Urgell al nostre castell, que, estant en 1440 de faena en Lleida, va ser

requerit des de Tortosa per a resoldre l'abastiment hidràulic de la famosa Font de l'Àngel de dita ciutat.

Xàtiva tampoc era una ciutat *menor* per als mercaders del regne de Castella, on, per disposició dels monarques aragonesos, pregonaven la nostra fira en les terres de Medina del Campo i altres ciutats.

Era ben conegut i transitat un camí diagonal de la península, que connectava Xàtiva i Granada i viceversa, ciutat, en la qual els nobles, els burgesos, els bisbes, els canonges, els llauradors i menestrals benestants de la nostra ciutat compraven en el segle XVI esclaus negres de Guinea i, més avant, algerians, turcs, i mahometans, balcànics en general. Recordem que l'esclavitud era legal i practicada per tota la societat europea i asiàtica. Hi ha documentats esclaus pertanyents a moltes famílies xativines nobles i de l'estat pla, de diferents èpoques, com els Borja, els Guitart, Menor, Ferran, Salvador, Ortoneda, Jordà, Serra, o Cebrià. La mateixa via granadina era la més freqüentada per passar al regne de contraban, sense pagar drets de duana, mercaderies, sobre tot, plata i cavalleries.

Els mercaders biscaïns de cognom Gamieta, que havien teixit una xarxa mercantil familiar escampada entre Algemés, Alzira, Ontinyent i Xàtiva, tenien botiga oberta en la plaça de Zocodover de Toledo, on venien seda i altres mercaderies.

Veiem com coincideixen en el poema dos circumstàncies que el vinculen a Xàtiva. Una és la possible subtil influència de Lucrècia Borja, com a descendent de Xàtiva i cunyada del cardenal al servei del qual estava Ariosto, la qual, potser, en alguna conversa casual nomenara a aquella Xàtiva de la que son pare li hauria descrit meravelles. L'altra és el joc binari entre la urbs valenciana, de bona reputació en Europa en matèria de sexe, i la segona ciutat del regne, en la que molts cavallers de la capital tenien casa, i viceversa, segons testimoni d'alguna crònica de les Germanies. No rivalitzaven sinó que es complementaven.

Com hem vist, en l'època d'Ariosto, primers del segle XVI, Xàtiva vivia una esplendor urbana. No moltes persones saben que el nostre terme municipal era major que l'actual província de Guipúscoa, i que quasi tots els nuclis de població, des d'Estubeny, Castelló, Sant Joanet, la tirallonga de Manuel-l'Ènova, Rafelguaraf, Barxeta, El Genovés, Sempere, Guadassèquies, Benigànim, l'Olleria, Aiolo, Novetlè, Canals, i tots els que queden dins del cercle, fins més de 35 actuals municipis, eren jurisdicció de la ciutat i formaven part del seu terme, eren carrers de Xàtiva i, per tant, compartim, uns i altres, la mateixa història. I clar, la població era rica, i en els aspectes privats, ¿Què voleu que us diga?, era mediterrània, vital.

Per acabar, referiré per damunt damunt alguns fets ocorreguts en la nostra ciutat, que situen els protagonistes al marge de la norma, com al marge de la norma caminaren els personatges de l'aventura de l'Ariosto.

Malgrat el control familiar i de les penes anunciades per la moral, en Xàtiva hi havia tràfec carnal, com calia esperar. En dur a batejar les conseqüències del tràfec, els capellans sortejaven la dificultat de fer constar els noms dels pares, amb expressions imaginatives i eufemístiques, i anotaven en el llibre sacramental el nom del batejat, seguit de: fill de Déu, fill de Sant Pere, fill de Jesucrist, fill de la Terra, o fill de pares incògnits. Res de nou, encara que era diferent, com sempre, per a pobres i rics. Una gran part de les famílies nobles tenien fills bastards, res que no superara una bona dot, o una aportació a la corona per a que els legitimara. En les corts de 1645 el monarca va legitimar 155 bastards de famílies nobles valencianes, dels quals, almenys set, eren de Xàtiva.

Abans de l'expulsió dels moriscos, el rei percebia del raval de la moreria un impost anual pel concepte de prostitució, que era legal, però, en temps posteriors, un frare fanàtic va aconseguir que els jurats prengueren l'acord d'enderrocar "*la casa de la torpeza*" -que ignorem on estava- i d'immediat la van tombar a terra, cal suposar amb decepció de part de la població masculina de la ciutat i de la contornada.

Entre els diversos succeïts en Xàtiva en matèria llibertina, s'ha conservat, per casualitat, un testimoni d'un afer extraordinari i confús, segons referirem:

Donya Inès Bellví de Montcada i Sanç de Corberà era una dama noble de Xàtiva, filla del senyor de Bèlgida, que intuïm elegant, refinada, pia, a la qual van casar, en Rotglà, en 1630, amb el cavaller don Gaspar Texedor Vendrell, senyor de Montortal i subrogat de governador. Aquest senyor, aparentment tan solemne, va dur una vida matrimonial desordenada, causant escàndol públic per adulteri continuat amb Anna Maria Fuster, segons recull el document "*y por la mala vida que el don Gaspar dava a su propria muger, la desterraron de la dicha ciudad*". Però abans de ser expulsada, Anna s'havia casat amb Francesc Roca, natural de Perpinyà.

Roca tampoc era un sant, fins el punt que, pel seu comportament escandalós, la Inquisició el va processar per sospitós de ser una dona casada com a home, encara que, finalment, va ser condemnat per sodomia, malgrat que tots els testimonis, cridats a declarar perquè s'havien gitat a fosques amb Roca com a dona, declararen que ells no havien notat cap *anomalía*, perquè era evident que no podien dir cosa distinta. La societat i la Inquisició marcaven les pautes de comportament.

Amb les enlluernadores estrofes d'Ariosto i l'encertat bisturí d'Amador Grinyó, en seleccionar aquelles més cridaneres, el pintor il·lustrador Alva ha narrat seductorament en un seguit de fantàstiques i sumptuoses escenes, la història viscuda entre el rei Astolf, el seu company d'aventures amoroses Jocund, i la de Fiameta amb ells dos, fins que aquesta va trobar en l'hostal de Xàtiva el seu amant de sempre, de nom Grec.

Ariosto no va estar mai en València ni en Xàtiva. Els seus personatges són alhora ficticis i reals. Clar, tampoc sabem on hauria estat l'hostal de Xàtiva en el que treballava el Grec, on el va reconèixer Fiametta. Dels huit hostals existents en la ciutat en 1510, vull pensar que seria el que es deia de les Dos Portes, antigament de les Creuetes, i després de Casorla, al cantó del carrer Hostals amb la plaça de la Bassa.